

ISSN 0321-0340

**ԲԱՆԲԵՐ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ
ԱՐԽԻՎՈՆԵՐԻ**

**N 2 (112)
2008**

ԻՐԱՆԻԲԻՐ
ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ
ԱՐԽԻՎՈՎԵՐԻ

Չիտհանրամատչելի հանգես

Вестник архивов
Армении

Научно-популярный журнал

Bulletin of Armenian
Archives

Scientific practical journal

2 (112)
2008

ԵՐԵՎԱՆ ԵՐԵՎԱՆ YEREVAN

ՀՐԱՏԱՐԱԿՎՈՒՄ Է 1960 ԹՎԱԿԱՆԻՑ

ԼՈՒՅՍ Է ՏԵՍՆՈՒՄ ՏԱՐԻՆ ԵՐԿՈՒ ԱՆԳԱՄ

Գլխավոր խմբագիր՝ Ամատունի Վիրաբյան

Խմբագրական խորհուրդ

Արմեն Բադալյան (պատասխանատու քարտուղար)
Ալբերտ Կիրինյան, Ավագ Հարությունյան, Էմմա
Հովսեփյան, Սոնյա Միրզոյան, Աշոտ Մելքոնյան,
Արամ Սիմոնյան

© Բանբեր Հայաստանի արխիվների, 2008թ.

ՌՈՒԲԵՆ ՏԵՐ-ՄԻՆԱՍՅԱՆԻ ԳՈՐԾՈՒՆԵՈՒԹՅՈՒՆԸ ԵՐԿՐՈՐԴ ԱՇԽԱՐՀԱՄԱՐՏԻ ՏԱՐԻՆԵՐԻՆ

Մեծ է եղել Ռուբեն Տեր-Մինասյանի ունեցած դերկատարությունը 20-րդ դարի սկզբի հայ ազգային-ազատագրական պայքարում ու Հայաստանի առաջին Հանրապետության կերտման և կայացման ճանապարհին: Հատկապես անգնահատելի է նրա ավանդը Հայաստանի առաջին հանրապետության շրջանում, թուրք-թաթարական անջատողական դրսևորումները զսպելու և հայ գաղթականությանը վերաբնակեցնելու գործում: Հայաստանի առաջին Հանրապետության անկումից հետո Ռ.Տեր-Մինասյանն անցնում է արտասահման և, որպես ՀՀԴ ղեկավար գործիչ, նվիրվում Հայ Դատի արծարծմանն ու սփյուռքի հայապահպանությանը:

1933թ. ՀՀԴ 12-րդ Ընդհանուր ժողովին՝ գրած նամակում իր գործն ավարտած համարելով, Ռ.Տեր-Մինասյանը, հրաժարվելով ակտիվ կուսակցական ղեկավար գործունեությունից¹, զբաղվում է իր հուշերը գրելով: Սակայն Երկրորդ համաշխարհային պատերազմի տարիներին, զգալով հայ ժողովրդի գլխին կախված վտանգը, ինչպես նաև՝ Հայկական հարցը լուծելու բարեպատեհ առիթը, նա կրկին լծվում է ակտիվ քաղաքական աշխատանքների:

ՀՀԴ Բյուրոյի 1942թ հուլիսի 2-ի որոշմամբ Ռ.Տեր-Մինասյանը լիազորվում է հակահիտլերյան կռալիցիայի երկրների մոտ Հայկական հարցի քարոզչության քաղաքականություն վարել: Նա լիազորված էր խոսելու Դաշնակցության անունից²:

Ռ.Տեր-Մինասյանը պատերազմի տարիներին Հայկական հարցի լուծման վերաբերյալ հուշագիր է նախապատրաստում, որն ուղղվելու էր ԽՍՀՄ, ԱՄՆ և Մեծ Բրիտանիայի ղեկավարներին:

Հայկական հարցի վերաբերյալ հուշագիրը 1943թ. ամռանն արդեն պատրաստ էր³ (ցավոք, մեր ձեռքի տակ միայն հուշագրի սևագիր տարբերակն է): Այն բաղկացած էր 23 էջից և իր մեջ ներառում էր հետևյալ բաժինները՝ Հայկական հարցի անցյալը, հայերը ներկա պատերազմի ընթացքում, հայերը Եվրոպայում և Ամերիկայում, հայերը Մերձավոր Արևելքում, հայկական պահանջները⁴:

Առաջին բաժնում հեղինակը ներկայացնում է Հայկական հարցի պատմությունը, մեծ տերությունների դիրքորոշումները, 1920թ. օգոստոսի 10-ի Սևրի, 1921թ. մարտի 16-ի Մոսկվայի և 1921թ. հոկտեմբերի 13-ի Կարսի պայմանագրերը: Հուշագրի երկրորդ, երրորդ և չորրորդ բաժիններում Ռ.Տեր-Մինասյանը ներկայացնում է հայ ժողովրդի և հատկապես Խորհրդային Հայաստանի մարդկային նյութական և բարոյական լուրջ ներդրումը ֆաշիզմի դեմ պատերազմում: «Հայկական պահանջները» բաժնում հեղինակը նշում է, որ Խորհրդային Հայաստանի տարածքը շատ քիչ է հայ ժողովրդի աճը բավարարելու համար, մինչդեռ Արևմտյան Հայաստանի հողերն անմշակ են, բնակչությունն էլ՝ շատ նոսր: Ռ.Տեր-Մինասյանը հուշագիրն ավարտում է հետևյալ համոզումով. «Մերձավոր Արևելքի հին եւ յառաջադեմ այս ժողովուրդին տառապանքը պետք է գտնե ու ան տիրանայ իր պապենական հողերուն եւ ունենայ ազատութիւն հոն կեդրոնանալու: Հայերը պատրաստ են խաղաղութեամբ ապրելու իրենց բոլոր դրացիներուն հետ ու գրաւելու իրենց պատուաւոր տեղը քաղաքական ու տնտեսական այն կարգուսարքին մէջ, որ կը ծրագրուի յետպատերազմեան աշխարհի վերակառուցման նպատակով»⁵:

1943թ. դեկտեմբերի 3-ին Ռուբենը Դաշնակցության անունից վերոնշյալ հուշագիրն ուղարկում է երեք տերությունների ղեկավարներին՝ Մեծ Բրիտանիայի

¹ ՀԱԱ, ֆ. 1048, ց. 1, գ. 101, թ. 1:

² Նույն տեղում, գ. 144, թ. 10:

³ Նույն տեղում, գ. 374, թ. 1-7:

⁴ Նույն տեղում, թ. 1-7:

⁵ Նույն տեղում, թ. 7:

վարչապետ Ուինստոն Չերչիլին¹, ԱՄՆ նախագահ Ֆրանկլին Ռուզվելտին² և ԽՍՀՄ ղեկավար Իոսիֆ Ստալինին³:

Նշենք, որ ՀՀԴ Բյուրոն մասամբ համաձայն չի եղել հուշագրի բովանդակությանը: Ի դեպ, հուշագիրը պատրաստելիս Ռ.Տեր-Մինասյանը նամակների միջոցով այն քննարկել է նաև իր եղբոր՝ Երվանդի⁴ հետ⁵: Այս քննարկումներում հարցի լուծման հետաքրքիր մոտեցումներ է առաջարկում: Օրինակ՝ Հայաստանի մասին խոսելիս նա հիմք է ընդունում Վիլսոնի գծած սահմանները, սակայն հաշվի առնելով «ոչ հայախոս եւ ոչ հայադավան (ոչ քրիստոնյա - Խ.Ս.) հայերի հանգամանքը» Հակյարիի եւ Սեւ ծովի շրջանների մասը թողել է առաձգական»⁶: Խոսելով Հայաստանի կարգավիճակի մասին, Ռ.Տեր-Մինասյանը հակված էր այն կարծիքին, որ Միացյալ Հայաստանը այլևս պետք է լինի ԽՍՀՄ-ի կազմում: (Ի դեպ ՀՀԴ Բյուրոն այս հարցում տարակարծիք էր): Հուշագրի հեղինակը նույնիսկ չէր բացառում ԽՍՀՄ-ի կազմում հայ-վրաց-քրդական դաշնությունը: Սակայն Երվանդը դեմ էր Ռուբենի այս մոտեցումներին: Նա գտնում էր, որ Միացյալ Հայաստանը ԽՍՀՄ-ի կազմի մեջ լինելուն առաջինը դեմ կլինի Անգլիան, իսկ ինչ վերաբերվում է հայ-վրաց-քրդական դաշնությանը, ապա նա առարկում էր այն առումով, որ չպետք է այլ երկրների կամ ժողովուրդների հարցերը կապել մեր խնդիրների հետ, հատկապես, որ վերջիններս կարծիքը պարզ չէ⁷:

Ռուբեն Տեր-Մինասյանը հետաքրքիր մոտեցում էր առաջարկում ԽՍՀՄ-ի հետ ընդհանուր լեզու գտնելու հարցում: Նա Արևմտյան Հայաստանը թուրքերից ազատագրելուց հետո ոչ միայն կողմ էր այդ տարածքները Խորհրդային Հայաստանին միացնելուն (ԽՍՀՄ կազմում), այլև, հանուն ԽՍՀՄ-ի շնորհիվ այդ ազատագրման, առաջարկում էր հրաժարվել այդ պետության դեմ թշնամությունից՝ չնայած Խորհրդային իշխանությունների կողմից վարվող հակադաշնակցական քաղաքականությանը⁸: Այս թեմայով Ռ.Տեր-Մինասյանը նույնիսկ առաջարկում էր հանդիպել Ստալինի հետ: Ի դեպ, այս խնդիրը նա արժարծում է նաև 1945թ. հունիսին Հովհաննես Բաղրամյանին գրած նամակում⁹: Եգիպտոսում ԽՍՀՄ դեսպան Նիկոլայ Նովիկովին 1944թ. մարտի 3-ին գրած նամակում Ռուբեն Տեր-Մինասյանը ԽՍՀՄ-ին համարելով հայ ժողովրդի պաշտպան եւ Հայկական հարցի վերջնական լուծման ջատագով, հերթական անգամ առաջարկում է դաշնակցության աջակցությունը: Ցավոք Խորհրդային իշխանության ներկայացուցիչները ՀՀԴ աջակցության առաջարկներին չեն արձագանքել:

Հարկ է նշել, որ Երկրորդ աշխարհամարտի տարիներին սփյուռքահայության հողային պահանջները միայն Ռուբենի պատրաստած և դաշնակից մեծ երկրների ղեկավարներին ուղարկած հուշագրով չվերջացան: Տարագիր հայությանը Արևմտյան Հայաստանում վերաբնակեցնելու և այն Խորհրդային Հայաստանին միացնելու խնդրանքով Ստալինին, Չերչիլին և Ռուզվելտին 1945թ. մայիսին նամակ է գրում նաև Հայաստանի առաջին Հանրապետության վարչապետ Համո Օհանջանյանը¹⁰: Առավել ծանրակշիռ էին Սան-Ֆրանցիսկոյում տեղի ունեցող Միացյալ ազգերի կոնֆերանսին Ամերիկայի հայոց ազգային Խորհրդի և Ամերիկայի

¹ ՀԱԱ, ֆ. 1048, ց. 1, գ. 120, թ. 5:

² Նույն տեղում, թ. 6:

³ Նույն տեղում, թ. 7:

⁴ Երվանդ Տեր-Մինասյանը, որը շատ էր կապված Ռուբենի հետ, հին դաշնակցական էր: Եղել է Կարսի Կենտրոնական Կոմիտեի անդամ: Հայաստանի առաջին Հանրապետության տարիներին ֆինանսների նախարարության ներկայացուցիչն էր Բաթումում: Հայաստանի Խորհրդայնացումից հետո անցնում է Բեռլին և մինչև իր մահը (1943թ.) զբաղվում է առևտրով՝ մասնակցելով տեղի հայ գաղութի ազգային կյանքին (տես՝ ՀԱԱ, ֆ. 1048, ց. 1, գ. 308, թ. 5):

⁵ ՀԱԱ, ֆ. 1048, ց. 1, գ. 104, թ. 1-6:

⁶ Նույն տեղում, թ. 3:

⁷ Նույն տեղում:

⁸ Նույն տեղում, թ. 6:

⁹ Նույն տեղում, գ. 118, թ. 2:

¹⁰ ՀԱԱ, ֆ. 1, ց. 25, գ. 137, թ. 177-179:

հայ ազգային կոմիտեի ուղարկած զույգ հուշագրերը¹: Ամերիկայի հայ ազգային կոմիտեի հուշագիրը, որը պատրաստվել էր ՀՀԴԿԿՆԱԿԳՈՒՅԱՆ կողմից, իր մեջ բավականին մեծ մասով ներառում էր Ռուբենի կողմից 1943թ. Ստալինին, Չերչիլին և Ռուզվելտին ուղղված վերևում նշված հուշագրի դրույթները:

Երկրորդ աշխարհամարտի տարիներին Ռ.Տեր-Մինասյանի գործունեության կարևոր մասն է կազմում նաև Հայկական հարցի լուծման շուրջ սփյուռքահայ կուսակցություններին համախմբելը: Նրա անմիջական մասնակցությամբ Հայ Հեղափոխական Դաշնակցություն, Ռամկավար Ազատական և Սոցիալ-Դեմոկրատական Հնչակյան կուսակցությունները կազմում են համագործակցության մի նախագիծ²: Նախագծի համաձայն սփյուռքահայ կուսակցությունները, Հայ Դատի իսկական իրավատեր համարելով Խորհրդային Հայաստանի կառավարությանը, իրենց պատրաստակամությունն են հայտնում աջակցել նրան: Կուսակցությունները պարտավորվում են նաև համատեղ ուժերով աջակցել դաշնակիցներին, ձեռնամուխ լինել ներգաղթի կազմակերպմանը և ազատագրված հայկական հողերի վերաբնակեցմանը³:

Ընդհանրապես երկրորդ համաշխարհային պատերազմի ժամանակ ամբողջ սփյուռքահայությունն էր որգևորվել: Պոտսդամի կոնֆերանսի օրերին (1945թ. հուլիսի 19-ին) Ամերիկայի Հայկական Ազգային Խորհուրդը հեռագիր է ուղարկում մեծ տերությունների ղեկավարներին՝ հայկական հարցը կոնֆերանսի օրակարգում ընդգրկելու խնդրանքով⁴: Սակայն, ինչպես նշվում է ՀՀԴ Ամերիկայի 1946թ. շրջանային ժողովի շրջաբերականում, որի մի օրինակն ուղարկվել էր նաև Ռուբենին, «Դաշնակիցները կրճատ պառակտուած ըլլալ իրենք իրենց միջև, բայց ոչ մեր առջև»⁵:

Հարկ է նշել, որ Թուրքիայի կողմից բռնազավթված Արևմտյան Հայաստանի տարածքը Խորհրդային Հայաստանին վերադարձնելու հարց էին բարձրացրել նաև նույն Խորհրդային Հայաստանի ղեկավարները⁶:

Ընդհանրապես Ռուբեն Տեր-Մինասյանը Արևմտյան Հայաստանի տարածքների վերադարձման հարցում չափավոր մոտեցումներ է ունեցել: Նա այդ տեսակետին է եղել ոչ միայն Երկրորդ աշխարհամարտի, այլև առաջին համաշխարհային տարիներին: Իր ընկերների հետ նամակներից մեկում Ռուբենն այն կարծիքն է հայտնում, որ թուրքերը պատրաստ են Կարսի շրջանը զիջել Խորհրդային Հայաստանին, պայմանով, որ հայերը մնացյալ տարածքներից հրաժարվեն և իրենք համապատասխան երաշխիքներ ունենան: Ըստ նամակագրի այդպիսի երաշխիքներ կարող էին տալ անգլիացիները⁷: Նամակը գրվել է 1946թ. փետրվարի 1-ին՝ Եգիպտոսից ստացված տեղեկությունների հիման վրա:

Երկրորդ աշխարհամարտի տարիներին Ռուբենը ՀՀԴ Բյուրոյի հետ քննարկել է նաև գերմանացիների կողմից Կովկասը գրավելու դեպքում՝ հայությանը տարահանելու հարցը: Ռուբենի առաջարկած տարբերակներից Բյուրոն ծրագրում է անհրաժեշտության դեպքում՝ աշխատել դեպի Պարսկաստան տարահանման ուղղությամբ⁸: Սակայն բարեբախտաբար մնան անհարաժեշտություն չի առաջանում:

Այսպիսով, տարագրության մեջ գտնվող Հայաստանի առաջին հանրապետության ակնամվոր գործիչ, ՀՀԴ բյուրոյի երկարամյա ներկայացուցիչ Ռուբեն Տեր-Մինասյանը, որ հեռացել էր ակտիվ քաղաքականությունից եւ զբաղվում էր հուշագրությամբ, Երկրորդ աշխարհամարտը սկսվելուց հետո կրկին զինվորագր-

¹ ՀԱԱ, ֆ. 1, ց. 25, գ. 137, թ. 45-64:

² ՀԱԱ, ֆ. 1048, ց. 1, գ. 309, թ. 8-11:

³ Նույն տեղում, թ. 11:

⁴ Կարապետյան Մ., Գևորգյան Է., «Խորհրդային Հայաստանը 1920-1991 թվականներին», Երեւան, 2007, էջ 325:

⁵ ՀԱԱ, ֆ. 1048, ց. 1, գ. 189, թ. 53:

⁶ Վիրաբյան Ա., «Հայաստանը Ստալինից մինչև Խրուշչով», Երեւան, 2001, էջ 37:

⁷ ՀԱԱ, ֆ. 1048, ց. 1, գ. 189, թ. 20:

⁸ Նույն տեղում, գ. 144, թ. 12:

վում է Հայ Դատին: ՀՀԴ Բյուրոյի լիազորությամբ նա ակտիվ աշխատանքներ է տանում հատկապես հակահիտլերյան կոալիցիայի երկրների ղեկավարների ուշադրությունը Հայկական հարցի վրա հրավիրելու կապակցությամբ: Ցավոք նրա կատարած աշխատանքները անտեսվեցին դաշնակիցների կողմից եւ Արևմտահայաստանի վերադարձման խնդիրը մնաժ չլուծված:

Խաչատուր Ստեփանյան
պատմական գիտությունների
թեկնածու

ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ РУБЕНА ТЕР-МИНАСЯНА ВО ВРЕМЯ ВТОРОЙ МИРОВОЙ ВОЙНЫ

РЕЗЮМЕ

Во время второй мировой войны АРФ Дашнакцутюн уполномочил Рубену Тер-Минасяну со странами антигитлеровской коалиции вести политику пропоганды Армянского вопроса. Рубен Тер-Минасян подготовил и представил главам СССР, США и Великобритании меморандум решения Армянского вопроса. Кроме того Рубен руководству Дашнакцутюн предлагал за освобождению Западной Армении отказаться от вражды с СССР. Он полагал, что освобожденная Западная Армения должна составлять часть Советской Армении. К сожалению предложения Рубена Тер-Минасяна были игнорированы союзниками и вопрос возвращении Западной Армении остался нерешенным.

Хачатур Степанян
кандидат исторических
наук

Բ Ո Վ Ա Ն Դ Ա Կ ՈՒ Թ Յ ՈՒ Ն

ՓԱՍՏԱԹՂԹԵՐԻ ՀՐԱՊԱՐԱԿՈՒՄ

Մաղալյան Արտակ	- Վավերագրեր Մելիք-Աբով Մելիք-Բեգլարյանի գործունեության մասին	3
Ստեփանյան Գևորգ	- Փաստաթուղթ Բաքու քաղաքի XIX դ. 30-ական թթ. վերջերի հայ բնակչության մասին	8
Կիրիմյան Ալբերտ	- Հայոց ազգային բյուրոյի գործունեությունն Առաջին աշխարհամարտի տարիներին	13
Սահակյան Ռուբեն	- Փաստաթղթեր Վասպուրականի վերաշինության վերաբերյալ (1915-1916թթ.)	23
Ալեքսանյան Կարինե	- Արևմտահայ գաղթականներն Ալեքսանդրապոլի գավառում Առաջին համաշխարհային պատերազմի տարիներին	40
Ավետիսյան Մարո	- Փաստաթղթեր Կարսի մարզի սոցիալ-քաղաքական իրավիճակի վերաբերյալ (1919-1920թթ.)	57
Մախնուրյան Գայանե	- Փաստաթղթեր Խարբերդի նահանգի մասին (1919-1922թթ.)	75
Ավետիսյան Սուրեն	- Փաստաթղթեր Խորհրդային Հայաստանի իշխանությունների ու Ամերկոմի համագործակցության մասին	87
Մակարյան Լիլիթ	- Փաստաթղթեր Հայաստանի օգնության կոմիտեի գործունեության վերաբերյալ	99
Ղազախեցյան Վլադիմիր Բաղալյան Արմեն	- Սփյուռքում Խորհրդային իշխանության քաղաքականության հարցի շուրջ	109
Մանգասարյան Վարդիթեր Հովսեփյան Էմմա	- ՍԴՀԿ-ի և ՌԱԿ-ի գործունեությունը սփյուռքի մի քանի համայնքներում 1945-1985թթ.	125
Մանգասարյան Վարդիթեր Հովսեփյան Էմմա	- Հայ զրոհների նամակները գրականագետ Արշալույս Արշարունուն	151
Պետրոսյան Քնարիկ	- Փաստաթղթեր Հայաստան-Նորվեգիա փոխհարաբերություններից (1990-1999թթ) .	173
	- Հայաստանյազ ավետարանական եկեղեցին և Ամերիկայի հայ ավետարանչական ընկերակցության գործունեությունը Հայաստանում 1990-ական թթ.	186

ՀՈՂՎԱԾՆԵՐ

Օհանջանյան Արտեմ	- Գերմանիայի և Ավստրո-Հունգարիայի մեղսակցությունը հայոց ցեղասպանությանը	200
Ավագյան Գոհար	- Միքայել Պապաջանյանի գործունեությունը Անդրկովկասյան հատուկ կոմիտեի (ՕՉԱԿՈՄԻ) կազմում	213
Ղուլյան Յուրիկ	- Մի քանի հարցեր հայ-ադրբեջանական հարաբերություններից (քոչի խնդիրը 1919թ.) ..	225
Սուքիասյան Համո	- ՀՍԽՀ արտգործոժողկոմատի «Բյուլետենը» հակադաշնակցական գաղափարաքարոզչական պայքարում (1921-1922թթ.)	235

Բալասանյան Գրիգոր	- Խորհրդային Հայաստանի առևտրատնտեսական առնչությունները Եվրոպական երկրների հետ 1921-1922թթ.	244
Ստեփանյան Խաչատուր Եթիմյան Գագիկ	- Ռուբեն Տեր-Մինասյանի գործունեությունը Երկրորդ աշխարհամարտի տարիներին	251
	- Մշակույթի բնագավառում ԽՍՀՄ պետական քաղաքականության ուսումնասիրման գիտական հիմունքները (1945-1990թթ.)	255

ՀԱՂՈՐԴՈՒՄՆԵՐ

Հարությունյան Երվանդ Օվանեսով Բորիս	- Հին Եգիպտոսի արխիվները	261
	- Ստավրապոլ քաղաքի հայերի ազգային տարրական կրթությունը (XIX դարի վերջ XX դարի սկիզբ)	265
Ֆարմանյան Լևոն	- Հայ բնակչության միջհանրապետական միգրացիան 1950-70-ական թվականներին .	272

ԱՐԽԻՎԱՅԻՆ ԳՈՐԾ

- Հաշվետվություն «Հայաստանի ազգային արխիվ» ՊՈԱԿ-ի 2007թ. գործունեության	276
---	-----

ԼՐԱՏՈՒ

- Ցուցահանդեսներ, արխիվային ուղորտի կարևոր իրադարձություններ, միջազգային կապեր, հրապարակումներ, մեր հոբելյարները	281
--	-----